

מהממצאים עולה, כי גם לאחר שהוקטן תקן אמצעי לחימה מתוצר א', עדיין היה המצאי נמוך בהרבה מהתקן; בנוסף לכך שיעור ניכר מאמצעי הלחימה שבמצאי היו בלתי כשירים עקב תקלות באחד המיכלולים.

מצאי אמצעי לחימה אחר, מדגם י'שן, היה גדול בהרבה מהצרכים; המצאי מדגם משופר היה קטן מהתקן. במחסני היחידה היו פצצות מאחד הסוגים ללא שימוש וכמצב אחזקה גרוע.

סדרי האחסנה של דלק הפולט גזים רעילים בעת שריפתו אינם עונים להוראות הבטיחות; הפסולת הרעילה לא פונתה מחוסר אתר מתאים מאז 1981. על מיפקדת חיל הים להבטיח סדרי אחסנה נאותים ולמצוא פתרון לפינוי הפסולת הרעילה.

בית המלאכה ומיצבור החילי מהווים סיכון בטיחותי חמור לסביבה האזרחית המתפתחת. מערכת הביטחון לא ניצלה במעמד את זכותה להתנגד לאישור תכנית המיתאר, כדי שיוטלו הנבלות על הבנייה בשטחים הסמוכים למיתקנים אלה. על מערכת הביטחון לגבש ולהפעיל בכל ההקדם פתרונות, שיצמצמו ככל האפשר את הסיכון לתושבים.

קידום קצינים בשירות סדיר

ריכוז ממצאים

התכניות החיליות לקידום הקצין, שפורסמו בהוראות הפיקוד העליון ב-1956, לא הוחלפו בתכניות מעודכנות למרות שהתיישנו. תכניות חדשות שהוכנו ב-1981 טרם אושרו סופית על ידי המטה הכללי, ולא נקבעו שלבי ביצוע ולוחות זמנים למימושו.

רק כ-57% מהקצינים שאיישו תפקידים, שלפי תקן מחייבים דרגת רב-סרן, נשאו דרגה זו; שיעור האיוש של תפקידי סרן בבעלי דרגה זו היה כ-30% בלבד. בחילות השדה רק כ-40% מבין הקצינים בתפקידי רב-סרן נשאו דרגה זו, האחרים היו בדרגות סרן ומטה, מהם כ-16% עד דרגת סגן. רק כ-11% מהתפקידים בתקן סרן אוישו על ידי קצינים בדרגת סרן.

מפקדי הגדודים, מפקדי פלוגות וקציני שלישות בחילות השדה מונו לתפקידים בהיותם בעלי ותק מועט בתפקידיהם השונים.

בחילות היבשה חלק מהקצינים בדרגת סא"ל וחלק גדול מהקצינים בדרגת רב-סרן לא עברו כלל הכשרה בקורסים ברמת מ"פ ומעלה.

חלק גדול ממפקדי הגדודים וממפקדי הפלוגות בחילות השדה לא הוכשרו בקורסים שנועדו להכשירם לתפקידם.

ניהול ענייני הקצינים בצה"ל מוטל על מינהל הסגל, הכפוף לראש אגף כוח אדם במטה הכללי (להלן - אכ"א). על פי הוראות הפיקוד העליון אחראי מינהל הסגל לתכנון ולהכוונה של התיפקוד, הקידום והוויסות של קציני צה"ל, בהתאם לצרכי הצבא. עוד מוטל על מינהל הסגל לכוון קצינים לקורסים ולהשתלמויות ולפקח על השתתפותם בהם. עבודת מינהל הסגל נעשית בשיתוף עם מפקדי הזרועות ועם קציני החיל הראשיים.

בחודשים מאי - אוגוסט 1984 ערך משרד מבקר המדינה ביקורת כמינהל הסגל, על סדרי הקידום של קצינים בשירות סדיר. נבדקו בעיקר סדרי הקידום וההכשרה של מפקדי גדודים, מפקדי פלוגות וקציני שלישות חטיבתיים. בדיקה מפורטת נערכה לגבי שלוש יחידות של אוגדת שיריון (חטיבת שיריון, אגד ארטילרי וגדוד הנדסה) ולגבי חטיבת חיל רגלים. בדיקות השלמה נעשו באגף תכנון, באכ"א ובמיפקדת חילות השדה.

תקנים ואיושם

רוב הקצינים מתחילים את שירות הקבע בהמשך לשירות חובה בגיון התחייבות מוקדמת, כגון קורס קצינים ועתודה אקדמית. נתוני מינהל הסגל מצביעים, כי ב-1983, 47% ממסיימי ההתחייבות לשירות קבע, עקב קורס קצינים בחילות היבשה, המשיכו בשירות קבע, אולם רק כ-18% ממסיימי ההתחייבות - לתקופות מעל לחצי שנה. השיעור הממוצע שלהם בחילות השדה, היה 15% לעומת כ-22% בשאר חילות היבשה.

השוואת נתונים לשנים 1979 - 1983 של יתרות השירות של הקצינים בקבע מצביעה שקיימת מגמה של יציבות בחתימה לשירות קבע לתקופות קצרות, עד שנה, ועל ירידה חדה בחתימה לשירות קבע לתקופה הצולה על שלוש שנים. בחילות השדה היו חתומים ב-1979 כ-45% מהקצינים עד שנה, וב-1983 - כ-68%; לעומת זאת היו חתומים ב-1979, כ-32% מהקצינים לתקופות של למעלה משלוש שנים וב-1983 רק כ-19%. כתוצאה מהנכונות להתחייב לשירות קבע לתקופה קצרה בלבד, נוצרים קשיים באיוש התקנים בתפקידי סרן ורס"ג, כמפורט להלן.

מחלקת מדעי ההתנהגות באכ"א עורכת, בין היתר, סקרים בקרב המשתחררים משירות קבע. בסקר שנערך ב-1983 צוין, כסיבה ראשונה לאי הארכת השירות - הרצון לשנות מסגרת, וכסיבה שנייה - הרצון לצאת ללימודים.

תכניות קידום

התכניות לקידום הקצין בחילות השונים פורסמו ב-1956 בהוראות הפיקוד העליון. חלקן הגדול אינו מיושם, משום שהן לא עודכנו מאז על פי הצרכים המשתנים של הצבא. קידום קצינים נעשה בפועל על פי תכניות שונות שהחילות הכינו, ועל פי פקודות מטכ"ל שהוצאו במהלך השנים.

בספטמבר 1979 הטיל ראש אכ"א על מינהל הסגל להכין, בשיתוף עם מפקדי הזרועות והחילות, תכנית רב-שנתית לפיתוח הקצועה בצה"ל.

במאי 1981 הוצגה התכנית בפורום מטכ"ל. בסיכום הדיון אישר הרמטכ"ל עקרונות את התכנית וקבע, כי היא תמומש בשלבים לאחר עבודת מטה, שתקבע גם את לוח הזמנים.

בעקבות האישור העקרוני הכין מינהל הסגל עבודת מטה, בשיתוף עם החילות, ובעקבותיה הציגו קציני החיל הראשיים, בפני ראש אכ"א וראש מחלקת הדרכה תכניות פיתוח חילות המבוססות על התכנית הכוללת. מינהל הסגל הכין, ביוני 1982, בהתבסס על התכניות החיליות, מצע לדיון בו פירט את לוח הזמנים להפעלת התכנית והמשמעויות של יישומה.

לוח הזמנים והמשמעויות לא נדונו בפורום מטה כללי עם הוצאת המצע לדיון, ולא אושרו סופית על ידי הרמטכ"ל, משום שבאותו חודש החלה מלחמת שלום הגליל; הם אף לא נדונו עד מועד סיום הביקורת, באוגוסט 1984. לפיכך לא נקבעו שלבי ביצוע, לוח זמנים, מסגרות תקינה והדרכה ומסגרות תקציביות. כפקודות העבודה של צה"ל, לשנים 1983 ו-1984, לא נכללה לביצוע המשימה בדבר מימוש תכנית קידום הקצין.

סדרי מינויים והעלאות בדרגה

במגמה לוודא רמה אישית ומקצועית נאותה של קצינים בשירות סדיר, מותנית ההעלאה בדרגה של קצין בקיום כל אחד מהתנאים שפורטו בהוראת הפיקוד העליון: פרק זמן מינימלי בדרגה, השתתפות בקורסים, רמת השכלה, עמידה במבחנים ומחזוריות תפקידים.

1. לפי הוראות הפיקוד העליון, נדרש קצין בשירות סדיר, כתנאי להעלאה בדרגה, לשרת פרק זמן מזערי (פז"מ) בדרגתו: בדרגת סג"מ - שנה אחת; בדרגת סגן - שלוש שנים; בדרגת סרן - ארבע שנים; בדרגת רס"ן - ארבע שנים; בדרגת סא"ל - ארבע שנים; בדרגת אל"ם ומעלה - לפי החלטת הרמטכ"ל. קצינים מצטיינים יועלו בדרגה בקיצור פז"מ של שלושה חודשים עד שנה, בכפיפות למיכסות חיליות שקובע מינהל הסגל לקראת כל שנת עבודה. החל משנת 1982 נקבע, כי קצינים מצטיינים תפקידי פיקוד קרבי בחילות השדה ובזרועות יוכלו לעלות בדרגה אף בקיצור פז"מ גדול יותר, מחוץ למיכסות ועל פי תנאים שנקבעו. עוד נאמר בהוראה, כי המגמה היא שקצין לא יתמנה לתפקיד המחייב דרגה גבוהה מדרגתו, אלא אם הוא ממלא אחר כל התנאים בהם מותנית העלייה בדרגה. רק במקרים יוצאים מן הכלל ובהיעדר מועמד מתאים יותר, תוכל הרשות המתאימה למנות קצין לתפקיד המחייב דרגה גבוהה מדרגתו, ואשר טרם מילא אחר תנאי ההעלאה.

הביקורת העלתה, כי בפברואר 1984, מתוך הקצינים במינוי רס"ן רק כ-57% היו בעלי דרגת רב-סרן; 32% היו בדרגת סרן והשאר בדרגות נמוכות יותר. איוש התקנים היה כשיעור של 97%. איוש תקני סרן בבעלי דרגה זו היה כ-30% בלבד; יתרם היו מאוישים על ידי בעלי דרגה נמוכה יותר.

בחילות השדה רק כ-40% מבין הקצינים במינוי רב-סרן היו בעלי דרגת רב-סרן; השאר היו בדרגות סרן ומטה, מהם כ-16% עד דרגת סגן. שיעור איוש תקני רב-סרן היה כ-93%.

באוגדה שנבדקה כ-70% מהתפקידים אוישו על ידי בעלי דרגות נמוכות יותר מאשר נקבע בתקן. כך למשל, כ-28% מתפקידי סא"ל אוישו על ידי רבי סרנים; מתפקידי רס"ן - 45% אוישו על ידי סרנים, ו-16% נוספים על ידי סגנים. רק 11% מתפקידים בתקן סרן אוישו על ידי סרנים.

בבדיקת איוש תקני הקצינים של חטיבת חי"ר התברר, כי בחטיבה היה, באוגוסט 1984, עודף של 39 קצינים, כולם בדרגות סג"מ וסגן. אולם חסרו לתקן 39 קצינים בדרגות סרן עד סא"ל; כתוצאה מכך קצינים רבים מילאו תפקידים שעל פי תקן חייבו דרגה גבוהה מדרגתם. כך למשל, 11 תפקידים בתקן רס"ן אוישו על ידי סרנים ותפקיד אחד על ידי סגן. מתוך תפקידים בתקן סרן, 14% בלבד אוישו על ידי קצינים בדרגת סרן; 70% - על ידי קצינים בדרגת סגן והיתר על ידי סגני משנה.

לפי הוראות הפיקוד העליון קצין אמור להגיע לדרגת סרן לאחר ארבע שנות שירות כקצין, ולדרגת רב-סרן לאחר שמונה שנות שירות. משרד מבקר המדינה בדק לגבי קציני יחידות האוגדה וחטיבת חיל הרגלים את משך הזמן שעבר מקבלת דרגת סג"מ ועד לקבלת המינוי לתפקידי סרן ורב-סרן (למעט רס"רים לשעבר ואקדמאים). התברר, כי כמעט כל הקצינים מונו לתפקיד סרן כאשר היה להם רק ניסיון קצר כקצינים, עד שנתיים מקבלת דרגת סג"מ, 32 מהם עוד בשנת הקצונה הראשונה. בדיקת משך הזמן מקבלת דרגת קצונה ראשונה ועד למינוי רס"ן העלתה, כי רוב הקצינים בחטיבת חיל הרגלים ובגדוד ההנדסה של האוגדה קיבלו מינוי רס"ן עד ארבע שנים מקבלת דרגת הקצונה; בחטיבת השיריון ובאגד הארטילרי עד חמש שנים מקבלת דרגת הקצונה הראשונה.

2. לפי הוראות הפיקוד העליון הצלחה בקורסים היא אחד התנאים לעלייה בדרגה. קצין יידרש לעבור, בכל דרגה, את הקורסים שנקבעו בתכנית הקידום בחילו. פירוט הקורסים ניתן בהוראת הפיקוד העליון, אשר כאמור לא עודכנה מאז 1956. עוד נקבע, כי קצין המתמנה לתפקיד יידרש, בדרך כלל, לסיים את הקורס המכשיר לתפקיד לפני המינוי. העקרונות שנקבעו בתכנית החדשה לפיתוח הקצונה, שכאמור טרם אושרה סופית, הם, שלקצינים ברמת סגן-סרן תינתן הכשרה צבאית ולימודים אקדמיים: קורס מקצועי חילי שיהווה תנאי למילוי תפקיד מ"פ או תפקיד מקביל לו; קורס מטה ראשוני, אשר יקנה ידע צבאי בסיסי למילוי תפקידי מטה בדרג החטיבה והאוגדה ברמת רס"ן; קורס שפה זרה וכן שנת לימודים באחד המוסדות להשכלה גבוהה. ברמת הרב-סרן יינתנו קורס מג"דים, קורס חילי מתקדם, וקורס פיקוד ומטה.

כיום אינם קיימים קורסים מקצועיים חיליים לרמת סגן-סרן למעט קורס מפקדי פלוגות (מ"פים). חלק מהקצינים בדרגת רב-סרן נשלחים לקורס חילי מתקדם או למיכללה הבין-זרועית לפיקוד ולמטה (להלן - פו"מ).

מתוך קצינים בדרגת סא"ל בחילות היבשה כ-36% לא עברו כלל הכשרה בקורסים ברמת מ"פ ומעלה; מתוך קצינים בדרגת רב-סרן רק 39% עברו הכשרה ברמה זו.

מבין הקצינים במינוי רב-סרן ביחידות שנבדקו באוגדה ובחטיבה רק 60% סיימו קורס מ"פים או קורס חילי מתקדם; מבין הקצינים במינוי סרן רק 30% היו בוגרי קורס מ"פים או קורס חילי מתקדם.

מינהל הסגל הודיע למשרד מבקר המדינה, בנובמבר 1984, כי קידום קצין לדרגת סא"ל בחילות הטכניים והמינהליים יותנה בסיום קורס קצר בפו"מ, וכי נקבעו קריטריונים להשתתפות קצינים ממערך השדה בקורס ארוך יותר בפו"מ.

3. המגמה, המתבטאת בתכניות קידום הקצין החדשות היא, שקצין בדרגת רס"נ יסיים לימודים לתואר ראשון. על פי הוראות הפיקוד העליון קצין המועמד לדרגת סרן ומעלה חייב להיות בעל השכלה של 10 שנות לימוד לפחות. בדיקת נתוני התפלגות לפי השכלה של קצינים בשירות קבע מאפריל 1984, העלתה: כ-29% היו בעלי השכלה אקדמית מלאה (מבין בעלי דרגות סא"ל עד אלוף שיעור האקדמאים היה 52% עד 86% בהתאמה); כ-4% - בעלי השכלה אקדמית חלקית; כ-56% - בעלי השכלה תיכונית מלאה; כ-10% - בעלי השכלה תיכונית חלקית, מהם 12 קצינים בדרגות רס"נ וסרן בוגרי תשע שנות לימוד בלבד, ורק 0.4% היו בעלי השכלה עממית בלבד, רובם בדרגת סרן ומעלה.

צה"ל שולח קצינים ללימודים אקדמיים על פי מכסות שנתיות. מספר הקצינים שסיימו לימודים לתואר אקדמי על חשבון צה"ל גדל ב-300% בין השנים 1973 - 1983.

4. החל מאפריל 1979 מהווה הצלחה במבחן בחוק השיפוט הצבאי תנאי למינוי קצין לתפקיד או להעלאתו בדרגה. מנתוני דו"ח מחשב, שהופק לפי בקשת משרד מבקר המדינה עולה, כי כ-7% מתוך הקצינים, שהיו חייבים לעבור מבחן זה, לא נבחנו.

5. בינואר 1982 הוחלט כי השתתפות במבחן כושר קרבי, כולל מבחן קליעה, מהווה תנאי להעלאה לדרגות סגן עד אל"מ. כל קצין חייב להיבחן פעמיים בשנה במבחן זה. מדו"ח מחשב, שהופק לבקשת הביקורת, לגבי כל הקצינים, שעלו בדרגה מ-1.4.1983 עד 27.7.1984 עולה, כי מתוך קצינים שעלו בדרגה והיו צריכים להשתתף במבחנים, כ-8% לא ניגשו למבחן, ומתוך הקצינות כ-13% לא ניגשו למבחן.

6. על פי פקודת מטכ"ל מטרת חוות הדעת התקופתית על קצינים היא להשיג מידע, אשר יעזור בשיבוץ הקצין, בקידומו והכוונתו למקצועות, לקורסים ולתפקידים, וכן לצרכי קבלה לשירות קבע ולהארכת שירות. נתוני מינהל הסגל מצביעים על מגמת עלייה מתמדת בשיעור הקצינים המוערכים בציון טוב מאוד, מכ-27% בשנת 1976 לכ-64% בינואר 1984. באותו חודש היו כ-90% מחוות הדעת בציון כמעט טוב מאוד ומעלה. לדעת המינהל ההתפלגות דלעיל פוגעת ביכולת להסתמך על חוות הדעת בהערכת הקצין, אף כי זה הכלי היחידי הממוסד הקיים לצורך זה. מחלקת מדעי ההתנהגות באכ"א בוחנת דרכים לשיקלול אמין יותר של הציונים.

מפקדי גדודים

1. לפי התקן דרגת מג"ד היא סא"ל. מתוך הקצינים ששירתו בתפקיד מג"ד בחילות השדה, ביולי 1984, 60% היו בדרגת סא"ל ו-40% בדרגת רס"נ.

עיון בתדפיסים האישיים של המג"דים העלה, כי רבים מהם התמנו במשך שירותם לתפקידים, שעל פי התקן חייבו דרגה גבוהה מדרגתם, ולכן חייבו גם ותק רב יותר בשירות: 10% התמנו לתפקידים בתקן סרן שמונה עד 10 חודשים לאחר קבלת דרגת הסג"מ, ו-60% אחרים במחצית השנה הראשונה לאחר שקיבלו דרגת סגן. 30% התמנו לתפקידים בתקן רב-סרן בהיותם בדרגת סגן.

2. בדיקת התפלגות רמת ההשכלה של המג"דים העלתה, כי 28% היו בעלי השכלה אקדמית מלאה; 26% - אקדמית חלקית; 37% - תיכונית, ורק 9% בעלי השכלה תיכונית חלקית.

3. כאמור, נקבע בהוראות הפיקוד העליון, כי קצין ידרש, בדרך כלל, לסיים את הקורס המכשיר לתפקיד לפני מינויו לתפקיד. קורס מג"דים מיועד להכשיר מפקדי גדודים ובעלי תפקידים ברמה מקבילה, בשירות סדיר ובשירות מילואים, בחילות השדה ובחילות אחרים.

הביקורת העלתה, כי 68% מבין המג"דים ששירתו בחילות השרה, ביולי 1984, לא היו בוגרי קורס מג"דים.

על פי הנחיית הרמטכ"ל, מספטמבר 1983, חייבים קצינים המועמדים לתפקיד מג"ד לעבור קורס מג"דים וכל חריגה מכך טעונה אישורו האישי. בבדיקת השלמה שערך משרד מבקר המדינה במינהל הסגל, בינואר 1985, התברר, כי ביולי 1984 מינה הרמטכ"ל מספר מג"דים אך כמחציתם לא היו בוגרי קורס מג"דים, שניים מהם אף לא סיימו פו"מ.

מנתונים שהומצאו על ידי מטכ"ל/אכ"א למשרד מבקר המדינה בינואר 1985, עולה כי שיעור המג"דים, שלא היו בוגרי קורס מג"דים, ירד מ-68% לכ-60%.

4. קצין המועמד לדרגת רס"נ נדרש, החל מאפריל 1982, לסיים קורס הכשרה חינוכית למפקדים. מתוך המג"דים 40% קיבלו דרגת רס"נ אחרי אפריל 1982, אך רובם טרם השתתפו בקורס להכשרה חינוכית עד למועד הביקורת, ביולי 1984.

5. קצינים נדרשים כאמור לעמוד במבחן בחוק השיפוט הצבאי. בדיקת התדפיסים האישיים של מג"דים העלתה, כי חשעה לא ניגשו למבחן. בעקבות הביקורת פנה מינהל הסגל אליהם לבידור העניין: שלושה הציגו מסמכים לפיהם עמדו במבחן, חמישה הצהירו כי עמדו במבחן, התשיעי לא נבחן. הביקורת העירה כי בהיותו מפקד יחידה הוא משמש כקצין שיפוט בכיר ולכן עמידה במבחן זה הינה לגבייו בעלת חשיבות מיוחדת.

6. בתכניות הקידום החיליות החדשות, שטרם אושרו סופית, נקבע, כי קצין יתמנה לתפקיד מג"ד אחרי 12 עד 13 שנות שירות כקצין: לאחר שמילא כמה תפקידים בכל דרגה ושהה 12 חודש בכל תפקיד ברמת הסרן ו-18 חודש בתפקידים ברמת הרס"נ. עליו להיות בעל השכלה אקדמית מלאה: בוגר קורס מ"פים, קורס מטה ראשוני, פו"מ וקורס מג"דים.

מפקדי פלוגות

1. מטרת קורס מפקדי פלוגות היא להקנות ידיעות בפיקוד על פלוגה בלחימה וברגיעה, ולהכשיר את הקצינים כמערך השדה למילוי תפקיד מפקד פלוגה או תפקידים מקבילים. בקורס משתתפים קצינים בשירות סדיר ובשירות מילואים. כאמור, נקבע בהוראות הפיקוד העליון, כי קצין המתמנה לתפקיד יידרש, בדרך כלל, לסיים את הקורס המכשיר לתפקיד זה לפני מינויו.

הביקורת העלתה, כי באוגוסט 1984, רק 44% מהקצינים בתפקידי מ"פ בחילות השרה היו בוגרי קורס מ"פים. 4% מהמ"פים בחיל התותחנים היו בוגרי הקורס; 39% - בחיל הרגלים; 69% בחיל השיריון ו-50% בחיל ההנדסה.

בשנת העבודה 1983 התקיימו מספר מחזורים של קורס מ"פים רב חילי, בהם השתתפו קצינים בשירות סדיר ובשירות מילואים: בסוף יולי 1984 נפתח קורס שהשתתפו בו, בין היתר, מועמדים לתפקיד מ"פ ומ"פים בפועל. לפי נתוני מינהל הסגל יחול רק שיפור קטן במצב הכשרת המ"פים.

ההכשרה של מ"פ בשירות הסדיר השפיעה גם על מערך המילואים. ביולי 1984 כ-60% מהמ"פים במערך המילואים לא היו בוגרי קורס מ"פים, זאת אף שקיימו קורסים במילואים למ"פים.

ראש אכ"א הודיע למשרד מבקר המדינה בדצמבר 1984, כי המגמה היא שמירב הקצינים המיועדים לתפקיד מפקד פלוגה יקבלו את ההכשרה בקורס. על פי נתונים שהומצאו על ידי מטכ"ל/אכ"א למשרד מבקר המדינה, בינואר 1985, מתבטאת מגמה זו בקורס שנפתח בדצמבר 1984.

2. משרד מבקר המדינה בדק באוגוסט 1984 את דרגות הקצינים במינוי מ"פ (תקן סרן או רס"נ), במערך הסדיר. נמצא, כי 75% מהקצינים היו בדרגת סגן, 24% בדרגת סרן ו-1% בדרגת רס"נ.

הוראת הפיקוד העליון מאפשרת להעלות קצין בתפקיד מ"פ בחילות השרה לדרגת סרן, בקיצור פז"מ הגדול משנה, לאחר שנשא דרגת סגן במשך שנה וחצי לפחות. בכוונת המטה הכללי להתנות את קיצור הפז"מ גם בסיום קורס מ"פים. בבדיקת ותק השירות של מפקדי פלוגות מעת קבלת דרגת הקצונה הראשונה ועד קבלת המינוי הראשון בתפקיד סרן, העלתה, כי 6% קיבלו מינוי סרן כבר בשנת הקצונה הראשונה: 25% - 13 עד 18 חודשים לאחר קבלת דרגת סג"מ: 45% - לאחר 19 עד

24 חודשים ו-12% - לאחר 25 עד 30 חודשים. רק 12% קיבלו מינוי סרן לאחר שנתיים וחצי מקבלת דרגת הסג"מ.

בחיל התותחנים קיבלו 83% מהקצינים מינוי סרן תוך שנה וחצי בלבד מיום קבלת דרגת הסג"מ, בחיל הרגלים - 27% קצינים, בחיל השיריון - 17% קצינים, ובחיל ההנדסה - 12% קצינים. 67% מהקצינים במינוי מ"פ בחיל השיריון, קיבלו את המינוי שנה וחצי עד שנתיים לאחר קבלת דרגת הסג"מ, 43% - בחיל הרגלים, 31% - בחיל ההנדסה ו-13% בחיל התותחנים.

קציני שלישות בחילות השדה

משרד מבקר המדינה בדק, באוגוסט 1984, את הקידום וההכשרה של קציני השלישות החטיבתיים ושל בעלי תפקידים מקבילים בתקן רס"נ במפקדות חילות השדה. הבדיקה העלתה ש-15% מהתפקידים היו מאוישים בקצינים בדרגת סגן, 65% - בקצינים בדרגת סרן ורק 20% - בקצינים בדרגת רס"נ.

1. הפז"מ מדרגת סג"מ לדרגת רס"נ הינו שמונה שנים. מבין מספר קצינים בדרגת סגן במינוי רס"נ, אחד קיבל מינוי מ"מ רס"נ עם קבלת דרגת הסגן, שני קצינים - בשנה הראשונה להיותם בדרגת סגן, אחד מהם רס"ר לשעבר (רס"ר שמסיים קורס קצינים זכאי לקבל עם סיום הקורס דרגת סגן).

מבין הקצינים בדרגת סרן במינוי רס"נ 70% קיבלו את המינוי שנה עד ארבע שנים בלבד מקבלת דרגת הקצונה (מהם שישה רס"רים לשעבר).

2. לפי הוראת הפיקוד העליון קצין המועמד למלא תפקיד של קצין שלישות או קצין אפסנאות יידרש, בכל מקרה, לסיים בהצלחה קורס המכשיר לתפקידים אלה. לפי תכנית של חיל השלישות לפיתוח הקצין, ההכשרה לתפקיד בתקן רס"נ היא קורס שלישות מתקדם, הנמשך כחודשיים. מטרת הקורס להכשיר קציני שלישות ברמת העוצבה וקציני מטה בכירים ברמת הפיקוד והמטכ"ל, על ידי הקניית ידיעות הדרושות לטיפול בנושאי שלישות בלחימה וברגיעה.

הביקורת העלתה, כי 35% מתוך קציני השלישות דלעיל לא עברו קורס שלישות מתקדם.

מן הממצאים עולה, כי התכניות החיליות לקידום הקצין, שפורסמו כהוראות הפיקוד העליון ב-1956, לא הוחלפו בתכניות מעודכנות למרות שהתיישנו. תכניות חדשות שהוכנו ב-1981 טרם אושרו סופית על ידי המטה הכללי, ולכן לא נקבעו שלבי ביצוע ולוח זמנים למימושן. קידומם בתפקיד של קצינים בשירות סדיר ובמיוחד בחילות השדה מהיר בהרבה מזה הרצוי על פי הפקודות. קצינים מתמנים, לעתים קרובות, לתפקידים המחייבים על פי התקן דרגה גבוהה מדרגתם, למרות שלא צברו מספיק שנות ותק וניסיון, ולמרות שלא ניתנה להם מלוא ההכשרה הדרושה.

השיעור הנמוך של הקצינים הנשארים בשירות קבע לתקופה של מעל חצי שנה, וחידוש החתימה לתקופה קצרה בלבד, מהווים, לדעת הביקורת, סיבה לדאגה מבחינת הביטחון הלאומי.

יש לנקוט בכל האמצעים, במישור הלאומי והצבאי בכלל זה, כדי לגרום שיותר קצינים, ומהטובים שבהם, ישארו בצבא הקבע ולתקופה ארוכה יותר. רק אם יהול שינוי בעניין זה יוכלו פעולות אחרות לטיפול ולקידום הקצין להביא באופן הדרגתי להבראת המצב.

משטרה צבאית חוקרת

ריכוז ממצאים

קיים חוסר משמעותי באיוש תפקידים של נגדים חוקרים, בשירות קבע; רק כרבע מהתפקידים של קצינים, המחייבים השכלה אקדמית, אוישו על ידי אקדמאים.

הועלו ליקויים בסדרי הרישום, הדיווח והמעקב:

בין המרחבים שנבדקו נמצאו הבדלים ניכרים בשיעור הגילויים של חשודים בביצוע עבירות; מיפקדת מצ"ח לא הגדירה תהליך להפקת לקחים מנתונים על שיעור הגילויים.

לא הייתה חובת רישום כל התלונות ביומן המרחב של מצ"ח; מספר תיקי חקירה נפתחו זמן רב לאחר קבלת התלונה.

הרישומים, שהיו צריכים לשקף את רציפות החקירה, לא היו מלאים; לא הונהגה שיטה לרישום הנחיות מפקדים לקידום החקירה, שתאפשר גם מעקב אחר ביצוען; לא נרשמו הנמקות מפורטות במקרים בהם דרשה מיפקדת מצ"ח לערוך שינויים בדו"ח המסכם של תיק החקירה.

המרחבים ביצעו פעולות מניעה ללא תכנית עבודה; לא נקבעו אמות מידה לסדרי עדיפויות לפעולות אלה.

היערכות מצ"ח בנושאי המודיעין, הבילוש והעיקוב, והסמים לא הייתה מספקת מבחינת כוח האדם, תכניות העבודה, ונהלי הפעולה.

משטרה צבאית חוקרת (להלן - מצ"ח) פועלת במסגרת המשטרה הצבאית. תפקיד מצ"ח הוא לחקור חשדות לביצוע עבירות צבאיות ושאין צבאיות המבוצעות על ידי חיילים ואזרחים שחוק השיפוט הצבאי החשט"ו-1955 חל עליהם. עוד מוטל עליה לבצע פעולות למניעת עבירות. מפקד מצ"ח הינו סגן קצין המשטרה הצבאית הראשי לחקירות.

מצ"ח כולל: מיפקדה, יחידה מרכזית לחקירות מיוחדות (להלן - ימ"מ) ושלוש מיפקדות פיקודיות, כשבכל אחת מהן מספר חוליות, המחולקות ל-11 מרחבים.

בשנת העבודה 1982, שהושפעה במיוחד מפעילות מלחמת שלום הגליל, נפתחו במצ"ח 5,441 תיקי חקירה. בשנת העבודה 1983 נפתחו 4,788 תיקים; על פי נתוני הפרקליטות הצבאית הועברו אליה עד יוני 1984 4,285 מתוך התיקים שנפתחו ב-1983: ב-1,427 מהם הוגשו כתבי אישום לבית דין צבאי, 1,995 הוגשו לדין משמעתי, 815 נסגרו, ולגבי 48 הנתרים טרם הוחלט.

ב-1983 נפתחו תיקי חקירה כדלקמן: עבירות כלפי רכוש - 48%, עבירות סמים - כ-17%, מקרי מוות ופציעה - כ-10%, וכלי נשק חסרים - 8%; תיקי החקירה האחרים התייחסו לעבירות נגד המוסר, שררה כלפי פיקודים, הברחה ובזיה.

בחודשים מארס - יולי 1984 ערך משרד מבקר המדינה ביקורת במיפקדת מצ"ח וביחידותיה. נבדקו בעיקר נהלי ביצוע חקירות, סדרי רישום ודיווח, סדרי הנחיה ופיקוח וסדרי הפעלת הימ"מ. הביקורת נערכה במיפקדת מצ"ח, בשלושה מרחבים בפיקוד המרכז, בשני מרחבים בפיקוד הדרום: במצ"ח בפיקוד הצפון נבדק נושא מניעת הברחות מלבנון. הביקורת התייחסה בעיקר לשנת העבודה 1983 ולמחצית הראשונה של 1984⁽¹⁾.

(1) בדבר ביקורת קודמת בנושא ראה דו"ח שנתי 25, עמ' 817.

כוח אדם

נמצא פער משמעותי באיוש תפקידים של נגדים חוקרים בשירות קבע: פחות מ-60% מהתקנים היו מאוישים על ידי חוקרים בכירים. חלק מהתפקידים אויש בחיילים בשירות חובה, שסיימו קורס חוקרי מצ"ח בסיסי במסגרת החיל.

ל-16 מתוך תפקידי הקצונה דרושה, על פי התקן, השכלה אקדמית (לעשרה - במדעי החברה, ולשישה - במשפטים); במועד הביקורת רק ארבעה תפקידים היו מאוישים בקצינים בעלי השכלה אקדמית; ארבעה תפקידים נוספים היו מאוישים על ידי קצינים שסיימו שנת לימודים אקדמית אחת. שני קצינים נוספים בעלי השכלה אקדמית, שובצו בתפקידים שאינם דורשים השכלה כזו. לשלושה קצינים אחרים אושרו לימודים אקדמיים, והם היו בחופשת לימודים.

חקירות במרחבי מצ"ח

הביקורת בדקה את סדרי החקירות כחמישה מרחבים (דן, צריפין, ירושלים ואיזור יהודה והשומרון, יואב ובאר שבע).

1. השוואת נתונים לגבי עבודתם של ארבעה מרחבים ב-1983, העלתה שהיו הבדלים ניכרים ביניהם בשיעור גילוי החשודים כביצוע עבירות: בשני מרחבים (ירושלים ויואב) 60% מהתיקים הועברו לתביעה עם גילוי החשודים, בעוד שבשני מרחבים אחרים (צריפין ובאר שבע) שיעור הגילוי היה 22%-29% בהתאמה.

מיפקדת קצין משטרה צבאית ראשי ומיפקדת מצ"ח לא הנדירו תהליך להפקת לקחים מנתונים על מספר החקירות לסוגיהן במרחבים השונים, שיעורי הגילוי והסיבות לסגירת התיקים. מיפקדת מצ"ח הסבירה למשרד מבקר המדינה, כי העדר מערכת ממוחשבת מקשה על מיסוד תהליכי עיבוד הנתונים, הבקרה והפקת הלקחים, וכי נעשית עבודת מטה למיחשוב המעקב אחר תיקים.

2. הביקורת העלתה, כי לא הייתה הוראה לרשום ביומן, תלונות הנמסרות במסגרת עדות הניתנת במשרדי המרחב, ותלונות הנמסרות באמצעות הטלפון. תלונות שהתקבלו באמצעות הטלפון נרשמות בטופס "רישום הודעה במצ"ח": הטפסים אינם ממוספרים, ולפיכך לא ניתן לבדוק אם אומנם כל התלונות נרשמו ונמסרו לטיפול. בבדיקה מידגמית, שערכה הביקורת בשני מרחבים, נמצא כי באחד מהם, בו נבדקו 20 טופסי "רישום הודעה במצ"ח" רק 10 נרשמו ביומן המרחב; במרחב השני נרשמו הודעות טלפוניות ביומן המרחב. בעקבות הביקורת הוצא, בנובמבר 1984, נוהל המחייב רישום כל התלונות ביומן המרחב.

3. פקודת מטכ"ל קובעת שיש להודיע על פתיחת תיק חקירה, ליחידות ולמיפקדות ממנות. הוראות קצין משטרה צבאי ראשי (להלן - קמצ"ר) מחייבות להעביר למפקדת מצ"ח בתוך 72 שעות דו"ח מוקדם על פתיחת חקירה. הדו"ח המוקדם מהווה אמצעי לעידכון המיפקדה על תיקי חקירה שנוספו במרחבים, ומאפשר בקרה על מועד פתיחת החקירה.

הביקורת העלתה, בבדיקה מסורגת, שבשבעה מתוך מאה תיקי חקירה, הועבר הדו"ח המוקדם למיפקדה באיחור של שבועיים עד חודשיים, והחקירה בתיקים אלה החלה רק ממועד הדיווח. בעקבות הביקורת הוציאה מיפקדת מצ"ח, בנובמבר 1984, נוהל לפיו אם לא ניתן, מסיבות מוצדקות, להגיש דו"ח מוקדם בפרק הזמן שנקבע, יודיע על כך מפקד המרחב לקצין הפיקוח במיפקדה, שרשאי לקבוע מועד אחר להגשת הדו"ח.

4. בבדיקה של מאה התיקים דלעיל, לגבי רצף החקירה על ידי מרחבי מצ"ח, הועלו שישה מקרים בהם היו מרווחי זמן, של מספר שבועות, בין פעולת חקירה אחת לזו שאחריה בלא שהיה לכך הסבר בתיק. פרטי המקרים הובאו לידיעת מיפקדת מצ"ח. להלן דוגמה: במרחב ירושלים, נפתח ב-9.11.1983 תיק חקירה נגד חיל בגין חשד לעבירה של שימוש בסמים. עיון בתיק במאי 1984 העלה, כי הייתה הפסקה בחקירה מ-1.2.84 עד 19.4.84.

הועלו 21 מקרים בהם חקירות שערך מרחב ירושלים לצורך ברור ידיעות, שהועברו אליו מהימ"מ, או על פי בקשת מרחבי מצ"ח אחרים, נמשכו חודשיים עד שלושה חודשים.

5. הבדיקה במרחבים השונים העלתה, כי ביומן המרחב נרשמת יציאת חוקר לעבודה מחוץ לתחנה, ללא ציון תיק חקירה בגינו יצא; עקב כך חסר ביומן מידע לצורך בקרה על פעילות החוקרים. בעקבות הביקורת הורתה מיפקדת מצ"ח למרחבים לרשום ביומן המרחב, בצורה מפורטת, את הסיבות ליציאת החוקרים מהתחנה.

6. לפי הסכרי מיפקדת מצ"ח אין צורך לרשום בתיק החקירה את ההנחיות שנותנים המפקדים המכוונים את החקירות לחוקרים. לדעת הביקורת מן הראוי, כי תקבע שיטה לרישום ההנחיות שתאפשר גם מעקב אחר ביצוען.

הביקורת העלתה כי בשלושה תיקי חקירה, שנוהלו במרחב יואב, ניהלו את החקירה מספר חוקרים בשירות מילואים, בזה אחר זה. בתיק לא היה רישום של הנחיות שנתנו, כשהתיק הועבר מחוקר אחד לשני. בעקבות הביקורת הוצא נוהל העברת תיק חקירה להמשך טיפול מחוקר אחד לחוקר אחר.

7. הוראת קמצ"ר קובעת, כי על מצ"ח לחקור כל מקרה של גניבה או של חוסר נשק ביחידות צה"ל וכי יש לתת עדיפות לחקירה כזו כדי לאתר בהקדם האפשרי את הנשק ואת העבריו. הביקורת העלתה מקרה בו התלונן מפקד מרחב יהודה ב-1.9.1983 בפני מפקד מצ"ח ירושלים על חוסר בחמישה תת מקלעים מסוג "עוזי" בקרית ארבע. ב-5.9.1983 מסר רכז הביטחון של הקריה עדות במצ"ח, והגיש טופס אובדן; הרכז העיד גם על אי סדרים ברישומים.

התלונה לא נרשמה ביומן המרחב של מצ"ח ירושלים ולא נפתח תיק חקירה כדרוש. מרחב מצ"ח ירושלים העביר את התלונה ב-5.9.1983 להמשך טיפולו של הפרקליט הצבאי לחקירות אפסנייה, וציין כי למרחב אין אפשרות לבצע חקירה יעילה, מאחר ולדעתו הנושא לא נבדק בצורה יסודית על ידי היחידה המתלוננת, ולא ידועים המספרים המוטבעים של כלי הנשק החסרים. במברק ששלח ב-16.9.1983 מפקד מרחב יהודה אל מפקד מצ"ח ירושלים, ולידיעת הפרקליט הצבאי, הוא ביקש לתת עדיפות לטיפול בנושא בגלל רגישותו הציבורית.

ב-12.9.1983 הורתה הפרקליטות הצבאית למיפקדת פיקוד המרכז לערוך ספירה של כל כלי הנשק במרחב יהודה. על פי תוצאות הספירה היה חוסר של 18 כלי נשק, מהם 15 תת מקלעים מסוג "עוזי". תוצאות הספירה הובאו לידיעת הפרקליט הצבאי רק בסוף מארס 1984. בעקבותיה הוא הורה, בסוף אפריל 1984, לחקור את הנושא, בגלל מורכבותו, על ידי צוות חקירה מיוחד, או על ידי מצ"ח ירושלים. מצ"ח ירושלים החלה בחקירת החוסר, ואיתרה 17 כלי נשק. כלי נשק אחד לא נמצא.

מקבלת התלונה במרחב ירושלים ועד להוראת הפרקליט לחקור עברו כשמונה חודשים, עיכוב שעלול היה למנוע אפשרות חקירה יעילה, במיוחד נוכח אי הסדרים ברישום.

8. על פי הוראות קמצ"ר, יסכם חוקר את החקירה בדו"ח שישקף בצורה עניינית את פרטי החקירה, מהותה, ואת המסקנות וההמלצות; אם יש חשודים יש לכלול את שמותיהם בכותרת הדו"ח ואז הדו"ח המסכם יקרא "דו"ח עבירה". הדו"ח מועבר בצירוף כל העדויות וחומר החקירה, לבדיקה של קצין פיקוח חקירות במיפקדת מצ"ח, שמעביר אותו לפרקליטות הצבאית, או מחזיר אותו למרחב לצורך תיקון או השלמה; הדו"ח המתוקן מועבר לפרקליטות.

הביקורת העלתה חמישה מקרים בהם הינחתה המיפקדה, בעל פה או בכתב, לתקן את הדו"ח המסכם, בלא שנימקה בכתב אלו שינויים ביקשה לערוך, או שההנמקה לדעת הביקורת לא הייתה מספקת. להלן דוגמה: בתיק חקירה של גניבת רימוני רסס מתוך טנק, שהיה באחסנה יבשה, הורה קצין הפיקוח למחוק מכותרת של הדו"ח המסכם שמות של שישה מתוך שמונה חיילים שהיו חשודים בעבירה, שלא פעלו לפי ההוראות המקצועיות בעניין אחסנה יבשה, ולמחוק מהכותרת ומהסיכום שם של חשוד נוסף, בדרגת קצין - שהיה ממונה על החשודים האחרים; קצין הפיקוח נימק כי נגרם עוול למספר אנשים, אך לא ציין את העובדות שהביאו אותו למסקנה זו. יצויין, כי הפרקליט הורה להעמיד לדין את כל החשודים, ששמותיהם הופיעו בדו"ח לפני המחיקה.

בעקבות דיון עם משרד מבקר המדינה הורה קמצ"ר שיש לרשום הנמקות מפורטות, כאשר ניתנות הוראות לביצוע שינויים מהותיים בדו"ח מסכם.

9. מרחבי מצ"ח מבצעים ביחידות צה"ל (להלן - היחידות) פעולות יוזמות למניעה ולהרתעה הכוללות, בין היתר, ביקורות בנושאי אבטחה, אמל"ח, דלק וסמים. בשנת העבודה 1983 ביצעו מרחבי מצ"ח 2,316 פעולות מניעה.

במרחבים אין תכנית עבודה לעריכת פעולות המניעה. בפני הביקורת לא הוצגו נתונים על פיהם ניתן ללמוד על אמות מידה וסדרי עדיפות לפיהם נבחרו היחידות בהן נערכו פעולות המניעה. במרחבים שנבדקו, למעט מרחב צריפין, אף לא נמצאה רשימת היחידות שבהן על המרחב לקיים פעולות מניעה; מיפקדת מצ"ח לא הינחתה את המרחבים לקבל רשימות כאלה.

74% מהפעולות שנערכו במרחב צריפין היו ביחידות אשר במתנה צריפין, הכולל רק חלק יחסי קטן יותר מהיחידות שבשטח המרחב. בעקבות הביקורת עידכנה מיפקדת מצ"ח את ההוראה בדבר פעולות מניעה וקבעה, בין היתר, שעל המרחבים לנהל טבלת רישום של יחידות, ולסמן עליה את אלה המחייבות יותר פעולות מניעה, בתחומים השונים.

היחידה המרכזית לחקירות מיוחדות

ב-1975 הוקמה במצ"ח חולית בילוש ועיקוב שעיקר תפקידה היה לבצע ביקורות וחיפושי פתע בבסיסי תחזוקה, וכן מעקבים. סמויים אחרי כלי רכב שמעבירים אספקה. בדצמבר 1980, נוכח הגידול בפשיעה חמורה בצה"ל, אישר אג"ת הקמת מדור מודיעין פלילי שירכו מידע ומודיעין. באותן מועד הפכה חולית הבילוש והעיקוב למדור והוקם גם מדור סמים. באוקטובר 1983, אוחדו המדורים: בילוש ועיקוב, סמים ומודיעין, וכן מדור תשאל - ליחידה אחת - היחידה המרכזית לחקירות מיוחדות (ימ"מ).

על הימ"מ הוטל לבצע חקירות, מעקבים, פעולות מנע ובילוש במקרים מיוחדים, בתחומים בהם עוסקת מצ"ח: לפעול ללכידת עברייני סמים ולמנוע התפשטות נגע הסמים; לנהל חקירות, בראיה כלל ארצית, בתיאום עם מרחבי מצ"ח וגורמים אחרים, כגון משטרת ישראל ושירות הביטחון הכללי. ביולי 1984 היו מאוישים ביחידה 85% מהתפקידים שבתקן.

מדור מודיעין. המדור נועד לסייע למערכת החקירות של מצ"ח והוא פועל מאז יוני 1981. המדור צריך לאסוף מידע באמצעות רכזי מודיעין במרחבי מצ"ח ביחידות צה"ל השונות, להחליף מידע עם משטרת ישראל וזרועות ביטחון אחרות. נקבעו תהליכים לקליטת המידע, להעשרתו, להערכתו ולניהול מאגר ידיעות. בעת הביקורת היו מאוישים חמישה מתוך שבעת התפקידים שבתקן.

בשנת העבודה 1982 הגיעו למדור 928 ידיעות שבעיקבותיהן נפתחו 295 תיקי חקירות. בשנת העבודה 1983 הגיעו 1,424 ידיעות; ל-833 מהן נפתחו תיקי מידע ובגינם נפתחו 375 תיקי חקירה. הגידול היה בעיקר בחקירות בנושא סמים.

הביקורת העלתה כי מאז הקמתו ב-1981 מסייע אמנם המדור לחקירות מצ"ח, אולם פעילותו אינה עונה עדיין על הצרכים של מצ"ח למערכת מודיעין כלהלן:

1. עבודת המדור לא הושתתה על תכנית עבודה שנתית האמורה לקבוע מטרות ויעדים, תחומי פעילות וסדרי עדיפות, לפיהם תכוון עבודת הרכזים במרחבים.

2. בנוהל הפעלת מדור מודיעין, מיוני 1981, נקבע, כי איסוף המידע יעשה, בין היתר, באמצעות רכזי מודיעין במרחבים. לפי התקן, ליד כל מפקד מצ"ח פיקודי, יהיו חוקר מודיעין בכיר, וחוקר מודיעין נוסף. תפקידים אלה לא אוישו. במרחבים לא נקבע תקן לרכזי מודיעין ולכן שימש אחד החוקרים בכל מרחב כרכז מודיעין בתפקיד מלא.

על פי נוהל עבודה מורחב לרכז מודיעין, שהוצא בינואר 1984, על הרכזים לנהל, בין היתר, כרטיסיות לפי שמות חשודים ולפי שמות היחידות. בדיקת פעולותיהם של רכזי המודיעין בארבעה מרחבים העלתה ליקויים ברישום המידע ובדיווח למיפקדה.

רכזי המודיעין מסייעים גם בעריכת חקירות, ולפיכך מצטמצם הזמן שהם יכולים להקדיש לאיסוף ידיעות. למשל, שני רכזים, העבירו במשך חמישה חודשים כחמש ידיעות בממוצע מדי חודש, כל אחד.

מיפקדת מצ"ח הצביעה, בתשובתה למשרד מבקר המדינה, כי הקמת מדור המודיעין והטיפול בנושא המודיעין הוסיפו משימות. לחוקרים במרחב ללא הגדלת התקנים. בשנת העבודה 1982 תכנן אג"ת להוסיף 28 תקנים של חוקרים למרחבים: התקנים לא ניתנו בגלל מבצע שלום הגליל. מפאת עומס העבודה במרחבים ניתנה לעיתים, עדיפות משנית לעבודת החוקר כרכו מודיעין.

3. בעת הביקורת, במאי 1984, היו רשומים בכרסטת המדור מקורות מזדמנים, מקורות קבועים וסייענים. באוקטובר 1983 עודכנה הכרסטת באופן חלקי. בבדיקה מידגמית של 20 תיקי מקורות, שערך משרד מבקר המדינה, נמצאו עשרה תיקים, בהם נתקבל. לאחרונה מידע לפני כשנה. לא נעשית הערכת מקורות תקופתית, ובכרסטת המקורות לא נעשה עידכון נתונים אישיים, כגון שינוי כתובת או הצבה ליחידה אחרת.

כרסטת המידע של המדור נוהלה רק לפי מפתח שמות החשודים, והרישום בה היה חלקי. למשל, השמות שהופיעו בתיקי המידע ב-1983 טרם נרשמו בקטלוג.

מיפקדת מצ"ח לא קבעה שיש לנהל רישום של חיילים בעלי הרשעות פליליות שגויסו לצה"ל.

4. בבדיקה מסורגת העלתה הביקורת 15 מקרים, בהם היה קצב בדיקת מידע איטי וארך כחצי שנה. להלן שתי דוגמאות:

ב-20.1.1984 התקבל מידע על נהג צבאי החשוד שהעביר דרך קבע, דלק צבאי לרכב אזרחי. המידע כלל את מספר הרכב ושעות הפעולה. ב-8.2.1984 הורה המדור למרחב ירושלים, לנהל חקירה גלויה, וב-13.5.1984 נשלחה תזכורת. המידע נבדק רק ביוני 1984 ונגזו משום שנמצא, לאחר בדיקה, שהמידע לא היה נכון.

בדצמבר 1983 ובינואר 1984 התקבל מידע ממשרתת ישראל לפיו חייל המשרת בלבנון עוסק בהברחת סמים. עד מארס 1984 עסק מדור המודיעין באימות נתוני החייל, ובאפריל ניתנה הוראה למדור סמים לחקור מידע זה במסגרת פעולה סמויה במעברי הגבול מלבנון. ביוני 1984 התברר למדור המודיעין, כי החייל סיים את שירותו בצה"ל עוד באמצע מאי 1984.

במקרה אחר העבירה משרתת ישראל, בינואר ובפברואר 1984, שתי ידיעות בסיווג אמינות גבוה, הנוגעות לקצין צה"ל, שנחשד בעבירות סחר בסמים ובטובין ובקשרים עם לכנונים. מפקד הימל"מ החליט לא לבדוק את הידיעות שהעבירה המשרתת, אלא להעבירן גם לידיעת מחלקת ביטחון שדה, ולגנון בתיק כללי. לביקורת לא ניתן הסבר להחלטה תמוהה זו. בבדיקת משרד מבקר המדינה העלתה, כי לגבי קצין זה היה גם מידע קודם לפיו הוא היה שותף בהברחות: מדיווח התברר עוד במארס 1983, כי יש אמנם ביסוס לחשדות, אולם לא ניתן לאמת את המידע. המידע הקודם לא הובא לידיעת המפקד בעת שקיבל את ההחלטה לא לבדוק את המידע הנוסף.

מדור בילוש ועיקוב. על פי הוראת קמצ"ר מאוקטובר 1981 המדור אחראי להפעלה סמויה של חוקרי מצ"ח, לביצוע פעולות עיקוב יזומות לאחר שהתקבל מידע על עבריינים, ולפעולות עיקוב יזומות אחרי כלי רכב המובילים אפסנייה. בפקודת האירגון של הימל"מ מאוקטובר 1983, נוספו למדור תפקידים ביניהם ביצוע מעקבים לשם איסוף מודיעין, וביסוס ראיות כלפי חשודים. ביולי 1984 שירתו במדור שבעה חיילים, מתוך תקן של 13 תפקידים. ארבעה חוקרים נוספים השתלמו בקורס עיקוב ובילוש.

ב-1983 ובמחצית הראשונה של 1984 קיים המדור 55 פעולות עיקוב יזומות אחרי כלי רכב שהובילו אפסנייה: בעקבות העיקוב הוחלט שאין צורך לפתוח תיקי חקירה. לדעת הביקורת לנוכח התוצאות יש לבחון את שיטת פעולה זו ואם יש צורך בה.

לא הוצאו נהלים לפעולת המדור וכללי הדיווח בתיקי העיקוב. בבדיקה מידגמית העלתה, מספר מקרים בהם לא היה בתיקים דיווח נאות על ביצוע פעולות עיקוב. בעקבות הביקורת, הוציאה הימל"מ ביולי 1984, נוהל פעולות עיקוב.

בחמישה מתוך 19 תיקי החקירה שנפתחו באותה שנה, עברו מספר חודשים בין פעולת עיקוב אחת לזו שאחריה, בלא שהיה הסבר לכך ברישומים.

מדור סמים. תפקיד המדור לרכז את הפעולות הקשורות ללחימה בנגע הסמים בצה"ל, לשמש כמוקד לאגירת מידע על משתמשים בסמים בצה"ל, ולתת הנחיות מקצועיות למרחבי מצ"ח בנושא.

המדור מפעיל סוכנים סמויים ונוקט בפעולות שונות, כולל הפעלת כלבים ולקחת דגימות שתן מחשודים. ב-1983 היה גידול של כ-19% במספר התיקים הדנים בעבירות סמים לעומת 1982, ב-1982 היה גידול של כ-50% לעומת שנת 1981.

בתקופה ספטמבר 1983 - מאי 1984 גדלה פעילות המדור לעומת שנה קודמת. בתכניות העבודה של מקמצי"ר לשנים 1983 ו-1984 נקבע, כי למלחמה בעבירות סמים תינתן עדיפות. הבדיקה העלתה, כי לא הייתה למדור הסמים תכנית עבודה שנתית, שתקבע את הצרכים, ואת הקצאת המשאבים של המדור ותכנון הפעלתם, ואת היעדים המועדפים לפעולות כגון מיפוי של יחידות בעייתיות בתחום הסמים. בדצמבר 1984, הודיע מטכ"ל/אכ"א למשרד מבקר המדינה כי הוכנה תכנית לטיפול ביחידות כאלה.

מניעת הברחת סמים מלבנון. למדור סמים היו קשיים בהיערכות למניעת ההברחות: עיקר פעילותו בתחום זה הייתה בהפעלת כלבי גישוש במעברי הגבול מלבנון. מרחבי מצ"ח ברמת הגולן ומרחב מצ"ח שבגזירה המזרחית בלבנון, ביצעו מאז יולי 1983 עד סוף יוני 1984 - 57 פעולות מנע. בעקבותיהן נפתחו 10 תיקי חקירה על הברחת סמים. לדעת ראש המדור יש צורך בעיקר בהיערכות להשגת ידיעות מודיעין, שעל פיהן המדור יבצע חקירות גלויות וסמויות. למצ"ח לא היו רכזי מודיעין בשני המרחבים שבתחום לבנון: עד אוקטובר 1983 פעל רק רכו פיקודי בחיפה. כמות הידיעות שהגיעו למדור, מפברואר עד יוני 1984, על הברחות סמים, הייתה מעטה, שש ידיעות בלבד. שתי תפישות גדולות של הברחות היו בעקבות ידיעות שהתקבלו ממשרתת ישראל ובשיתוף פעולה עימה.

משרתת ישראל העבירה, בנובמבר 1983, למפקד מצ"ח צפון חומר מודיעיני שנאסף אודות סוחרת סמים מדרום לבנון, המוכרת סמים לחיילי צה"ל. הנושא הועבר לידיעת מפקד יחידת קישור ללבנון, אך עד מועד הבקורת ביולי 1984 לא עשה מצ"ח שימוש בידיעות לבדיקת קשרי מסחר של חיילים עם אותה סוחרת.

לדעת מפקד מצ"ח בפיקוד הצפון, המרחב בגזירה המזרחית בלבנון מוקם רחוק ממוקד הפעולות של סחר הסמים המתרכז באיזור דרום לבנון, ובמאס 1984 הוא הציע להעבירו לאיזור זה. המרחב הועבר באפריל 1984, ובמאי 1984 מונה בו רכו מודיעין. כתוצאה משינויים אלו הוגברה פעילות מצ"ח למניעת הברחת סמים מלבנון.

הממצאים מצביעים על כך שהיה צורך לשפר את ההוראות בעניין סדרי רישום, דיווח ומעקב, והפיקוח על הביצוע, במיוחד נוכח הפעילות הענפה והמורכבת של מצ"ח בחקירת העבירות בצה"ל. בעקבות הביקורת תוקנו נהלים והוצאו נהלים נוספים בתחומים אלה, אך יש עוד צורך להשלימם.

היערכות מצ"ח בנושאי המודיעין, הבילוש, העיבוד והסמים, לא הייתה מספקת; עליה להעדר מבחינת כוח האדם, האירגון והנהלים, כדי שתוכל לתת את הסיוע הדרוש למצ"ח בהתמודדותה עם פעילות פלילית ניכרת ומתחכמת בצה"ל.